

Posudek disertační práce

Název disertace: *Participace mladé generace na rodinném podnikání*

Autorka: *Ing. Zuzana Horčíčková (EF TUL)*

Posudek zpracoval: *prof. Ing. Jiří Hnilica, Ph.D. (FPH VŠE)*

Za hlavní cíl disertační práce bylo autorkou vytyčeno vytvořit model participace mladých lidí v rodinném podnikání v kontextu obce se zaměřením na ochotu k nástupnictví.

Jako celek považuji předkládanou disertační práci za konsistentně a pečlivě zpracovanou. Je jasné stanoven cíl, jsou popsány metody a data, na základě analýzy dat jsou vyhodnocené v úvodu disertační práce stanovené hypotézy. Za skutečně unikátní považuji vzorek respondentů, na kterém disertace staví – a to jak z pohledu absolutního množství, tak z pohledu návratnosti. Výzkum byl zaměřen na studenty/studentky posledních ročníků učilišť, středních škol vyšších odborných škol (dodatečně i veřejné vysoké školy v Libereckém kraji) a dotazníkového šetření se ve finále účastnilo celkem 38 ze 47 středních škol, VOŠ a středních odborných učilišť Libereckého kraje (str. 60). Vyplněné dotazníky nakonec představovaly téměř 43 % všech potenciálních respondentů. Cíle disertační práce jsou proto ověřovány na skutečně vysoce reprezentativním vzorku.

V dalším textu bych se rád zaměřil na slabá místa disertační práce.

1. Za největší nedostatek disertační práce považuji, že není postavena na opravdu solidní rešerši již ve světě publikovaného výzkumu a následně tedy i z rešerše plynoucím jasným stanovením „čím a proč“ jako celek přispívá k poznatkům v dané oblasti. Autorka pouze píše na str. 20, „na základě rešerše, statistických údajů, odborné a vědecké literatury bylo stanoveno, s ohledem na zkoumanou problematiku, třináct výzkumných hypotéz.“. Kapitola 6 „Kritické zhodnocení dosavadních teoretických poznatků a identifikace mezer pro další poznání“ neobsahuje vůbec žádný odkaz na již publikované výsledky výzkumu. Přínos práce je tedy diskutabilní a za mne prakticky nepublikovatelný v uznávaných zahraničních periodikách, kam by měl každý výzkum alespoň v určitém záměru vždy směřovat. Problematika nástupnictví patří mezi nejstarší a nejvíce prozkoumávané oblasti výzkumu v oblasti rodinného podnikání, přesto v seznamu literatury (str. 157) jsem našel pouze 9 odkazů na téma „succession“ a z toho jen několik přímo na odborná periodika publikující výsledky výzkumu (kromě učebních textů či výzkumných zpráv poradenských institucí). Z tohoto důvodu budou i následující body akcentující z mého hlediska slabiny disertační práce mít vždy nějakou vazbu k tomuto bodu jedna.

2. Z mého hlediska není jasný přínos modelu – v čem je jiný než ostatní, v čem inovativní, na jakých dalších modelech stojí? Byť výsledky disertační práce nejsou z lokálního hlediska vůbec nezajímavé, tak z globálnějšího hlediska nejsou nijak překvapivé – což je viditelné právě hned v úvodu disertační práce – stanovení hypotéz je provedeno arbitrárně a řada z nich se objevuje v celé řadě zahraničních výsledků výzkumu. Tím, že disertace nestaví na předchozích výzkumech, není vůbec opodstatněno, proč a jak byly hypotézy stanoveny a jaký je tedy očekávaný přínos modelu.
3. Jelikož jsou hypotézy stanoveny arbitrárně, není mi ani jasné, jak byl budován dotazník a zda se nějak opírá o již proběhlé průzkumy. Zde vidím zcela nevyužitý potenciál disertační práce. Do výzkumu se podařilo zapojit nevidaně reprezentativní množství respondentů a je proto skutečně velická škoda, že autorka nevyužila minulých výzkumů a nepoužila již ustálené konstrukty z minulých výzkumů a nenavázala tak na to, co se již ví. Z mého hlediska by měla zejména díky reprezentativnosti vzorku šanci na publikování výsledků výzkumu ve velmi dobrých zahraničních časopisech a současně i disertace by bývala měla mnohem větší přínos. Disertace mohla jít do detailů (např. v rámci výzkumu v oblasti rodinného podnikání využitím škál pro SEW, family firm identity, committment, familiness apod. či využitím výsledků výzkumů o mladé nastupující generaci jako takové) a následně i do výrazně hlubšího porozumění případným rozdílům. Zcela mi v důvodech proč převzít či nepřevzít chybí zaměření se na vlastní rodinu respondenta. Např. otázka na konflikt, která se v dotazníku objevuje, mohla být rozpracována a mohla např. ukázat, jaký typ konfliktů je pro odmítnutí převzít důležitý.
4. Stavba „modelu“ má svoje poměrně jasné metodické postupy, které v disertační práci naprosto postrádám. Z ničeho nic se najednou po otestování hypotéz objevuje model. Obvykle je model výsledkem kvalitativního výzkumu v případě např. postupu v kontextu grounded theory, a nebo výsledkem kvalitativního modelu – typu regresní model či model strukturních rovnic.

Shrnutí: Disertační práce je velmi přehledně a srozumitelně zpracovaná, ale její potenciál nebyl využit. Vzhledem k naprosto unikátnímu vzorku respondentů mohla autorka využít již proběhlých výzkumů - ať už z oblasti „family business“ či „young generation“ a s využitím ideálně modelu strukturních rovnic (structural equation modeling) proniknout výrazně hlouběji do problematiky přístupu současné mladé generace k nástupnictví. Navíc věřím, že by výsledný model byl publikovatelný v kvalitních zahraničních periodikách.

Závěr: I přes uvedené nedostatky disertační práce ukazuje, že disertantka má velmi dobrý přehled o oblasti rodinného podnikání a že umí používat metody vědeckého zkoumání a interpretovat výsledky těchto metod. Proto disertační práci doporučuji k obhajobě.

Jiří Hnilica,
Praha 29. března 2019

Participace mladé generace na rodinném podnikání

Autorka: Ing. Zuzana Horčíčková

Vedoucí: prof. Ing. Ivan Jáč, CSc.

Posudek vypracovala: doc. RNDr. Ing. Hana Scholleová, Ph.D.

Předložená práce **se zabývá aktuálním tématem**, které ale není v názvu plně reflektováno. Název práce by mohl budit dojem, že jde o mapování přiměřeně stabilního stavu pouhé generační spolupráce, nicméně jak cíle tak výsledky práce se orientují na dynamičtější problém a to jsou de facto předpoklady úspěšného nástupnictví v rodinných firmách. Z historických důvodů, kdy bylo rodinné podnikání v ČR oživeno před 30 lety, se dostává k řešení problému předání firem i silná generace tehdejší mladých podnikatelů, pro kterou půjde o první generační výměnu, tedy bez zkušeností. Problémy spojené s nástupnictvím vyvolávají řadu otázek s možnými legislativními, ekonomickými i sociálními dopady. Kontext změny politického prostředí ovlivnil fungování rodinných vazeb nejen z podnikatelského hlediska, ale v mnohem větší šíři, kterou přísluší hodnotit spíše sociologům. Nicméně jedním z důsledků je fakt, že u mladé generace převažuje neochota rodinné podnikání převzít, na což poukazují četné výzkumy. Z tohoto pohledu je práce rozhodně přínosnou studií pro možné přijetí řady opatření legislativního i nelegislativního charakteru přesahující význam regionu, na který je především orientována - řada z návrhů na podporu odstranění bariér nástupnictví je již nyní diskutována i na úrovni ministerstev, zejména průmyslu a obchodu a pro místní rozvoj.

Přínos pro obor lze vidět především v tom, že i na úrovni ČR bude více akcentována otázka řízení a ekonomiky rodinných podniků i jako jedna z podstatných částí teoretických disciplín oboru. Dalším přínosem jsou i výsledky samotné práce, na něž lze navázat konkrétními opatřeními k podpoře usnadnění nástupnictví. Nepochybuji o tom, že výsledky již byly a ještě budou použity v pedagogické práci a vzdělávání dalších studentů.

Autorka si vytyčila hlavní **cíl práce** a v návaznosti na něj pak formulovala dílčí cíle. Hlavní cíl byl formulován poměrně ambiciózně - vytvořit model participace mladých lidí v rodinném podnikání v kontextu obce se zaměřením na ochotu k nástupnictví. Uvítala bych při formulaci cíle jasnější specifikaci, o jaký typ modelu půjde. Základní cíl byl dále rozpracován do 6 dílčích cílů a formulováno celkem 13 hypotéz. Autorka velmi precizně (a přehledně) přiřadila hypotézy k dílčím cílům. Počet hypotéz a jejich obsah se mi v některých oblastech jeví jako nadbytečný a některé formulace jsou pro jasně formulované hypotézy trochu "fuzzy" - mám tím na mysli vazby typu "spíše nehovoří". Přes veškerý respekt k rozsahu, složitosti a obtížnosti kvantifikace některých oblastí by bylo vhodné formulovat hypotézy tak, aby bylo možné jednoznačně hodnotit výsledky, byť vyvolávají zajímavou další diskuzi. Možná, že kdyby si autorka formulovala problémové otázky, na které chce její výzkum odpovědět, tak by se ve formulaci hypotéz tak nerozdrobila. Přes tyto připomínky **považuji cíle práce za adekvátně vymezené** (a předesílám, že i za splněné).

Metodám práce je věnovaná samostatná kapitola, zvolené metody statistického zpracování, interpretace a prezentace **jsou adekvátní problému**, samozřejmě, že leckde mě (z pozice množství a

možného provázání dat) napadají další možnosti zpracování, ale obsah a rozsah práce je limitující a věřím, že autorka tímto výzkum neopouští. Autorka ze 4 550 získaných dotazníků nakonec vybrala ke zpracování na základě zvolených kritérií pouze cca 10 %, pro některá dílčí šetření pak bylo vybráno dotazníků ještě méně. Ze statistického hlediska (výběrové šetření?) by možná byl zpochybnitelný první způsob získávání (4 550 kusů), což ovšem nicméně před velikostí vzorku se lze jedině sklonit.

Disertační práce má v základním obsahu cca 140 stran rozvržených do devíti základních kapitol, jejichž délka není zcela souměřitelná, vyhovují spíše konkrétním potřebám obsahu jednotlivých částí. Práce postupuje systematicky až k finálnímu vyústění a tvoří provázaný celek. První kapitola se věnuje vymezení cílů a hypotézám. Druhá kapitola se soustřeďuje na vymezení základních pojmů a ukazuje na nevyjasněnost a pestrost v chápání rodinného podnikání. Třetí kapitola sleduje specifika rodinného podnikání již s důrazem na nástupnictví a ochotu mladých lidí k nástupnictví, známé již popsané faktory ovlivňující zapojení mladých lidí do práce v rodinném podniku. Čtvrtá a pátá kapitola překračují úzký rámec rodiny a podniku a zasazují dopad rodinného podnikání do kontextu rozvoje venkova, obcí a konkrétně do Libereckého kraje. V šesté kapitole je stručně představen kritický pohled na zkoumanou problematiku, který se však již prolínal i předchozími kapitolami. Kapitola sedm je zaměřena na metodiku a postup řešení výzkumu, samotné výsledky práce jsou v kapitole osmé a jejich stručné shrnutí v kapitole deváté. Hlavní výstup, definovaný v úvodu jako cíl práce základní model participace, je v práci uveden v základní formě jako schéma na str. 114, rozšířený v příloze na str. 177. Přílohy nejsou pouhým zahrnutím dílčích výsledků, ale velmi zajímavou součástí práce.

Zde **bych ráda vyzvedla nejen obsahovou, ale i formální stránku** práce, která je psaná odborným, přesto srozumitelným jazykem a ač pracuje s řadou zdrojů a dat, čtenář neztrácí pomyslnou nit, která jednotlivé části na sebe navazuje. Po formální stránce je v práci minimum drobných chyb nebo překlepů (číslovky, interpunkční čárky), grafy a schémata jsou čitelné a ilustrativní, i když některé považuji za zbytečné (např. koláčový se strukturou respondentů podle pohlaví).

Studentka **průběžně publikovala** výsledky práce, ať již sama nebo jako součást kolektivu, jak dokládá přiložený seznam publikací.

Práci **doporučuji k obhajobě** před příslušnou komisí a k diskuzi dávám tyto **otázky**:

- 1) Byly nebo budou využita data z 90 % posbíraných, ale z hodnocení vyloučených dotazníků?
- 2) V průběhu práce rozdělujete a hodnotíte často podle pohlaví, ale u části výstupů se mi zdá, že vliv na rozhodování má spíše postoj studenta k riziku. To je však ovlivněno i typem podnikání. Prosím, abyste se v diskuzi zamyslela, zda je možné, že venkovské podnikání je méně rizikové? Jak zde lze vnímat riziko, jak bychom mohli riziko sledovat? Jak velký vliv na rozdíly má obor podnikání?

Po úspěšné obhajobě před komisí navrhuji, aby její autorce, Ing. Zuzaně Horčíčkové, byl udělen titul Ph.D. v oboru Ekonomika a management.

V Praze 15.4. 2019

doc. RNDr. Ing. Hana Scholleová, Ph.D.
MÚVS ČVUT v Praze